

Årstale 23

Kjære alle sammen – både dere som er her i domkirka, og dere som følger på streamen, direkte eller i opptak.

Godt nyttår!

Denne gangen vil jeg prøve å la det være en slags tråd – kanskje den er rød – gjennom det jeg skal si. Og den tråden handler om mennesker som faller utenfor på en eller annen måte. I samfunnet. I kirka. I verden.

Tilbakeblikk på fjoråret. Noen glimt

En hendelse kommer vi ikke unna som en viktig og sjelsettende hendelse: Russlands invasjon av Ukraina 24 februar 2022. Det var få av oss som skjønnte at dette kunne komme til å skje. Svært dramatisk for dem som er direkte ramma. Det har blitt mye lidelse i Ukraina. Det er mange som har flykta. Noen har kommet til oss, og er godt mottatt, så langt jeg kan se.

Men det er også mange andre konsekvenser av krigen. Vårt naboland, som vi vel egentlig hadde fått et godt forhold til, tør vi knapt å stole på nå. Vi har bygget opp et godt samarbeid med den russisk ortodokse kirke gjennom mange år knyttet til Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen, selv om det har skranta litt de siste årene. Men nå ble det bråstopp. Til alt overmål har ledere i den russisk ortodokse kirke støtta invasjonen, og nærmest framstilt den som en åndelig kamp mot forfall i vesten. Samarbeidet vårt er satt på vent. Vi har ikke lagt det ned. Enn så lenge holder vi andre kontakten gjennom Nordkalottens kirkelige nettverk.

Mange russere står i en fortvilt situasjon. Det er ikke tillat i Russland å protestere mot invasjonen. Samtidig har det gått og går mange liv, både russiske og ukrainske. Folk lider. Vi står hjelpeløse og ser på.

Det er vanskelige tider. I verden. Også hos oss. Det har mange årsaker. Klimaendringer. Krig. Handelen i verden fungerer ikke på samme måte som før. Og da er det en sak som blir mer og mer tydelig: det er forskjell på folk: Når det blir vanskelige tider, er det ikke slik at alle får det litt dårligere. Vi ser det så altfor tydelig: det er de som har det vanskelig fra før som får det ganske mye vanskeligere. Mens de av oss som har det ganske greit, fortsetter med å ha det ganske greit. Eller for å si det på en annen måte: forskjellene øker. Bare her i Tromsø har vi sett dette veldig tydelig i tida rundt jul: det har blitt rekordmange som har fått hjelp fra matsentralen, bymisjonen og Frelsesarmeen. Både med mat, og julegaver. Heldigvis og Gud skje lov har det vært mange gode givere. Systemet i vårt velferdssamfunn, som vi har lyst til å være stolte av, fungerer altså slik at urettferdigheten øker.

Dette er en stor utfordring for samfunnet vårt, og særlig for politikerne våre.

I dag er det bymisjonen som serverer mat til oss. Stor takk til bymisjonen for at dere stiller opp, og samtidig en viktig påminning ti oss om bymisjonens viktige oppgave i vårt samfunn – nå lokalisert i Sør-Varanger og Tromsø!

Men det er også en utfordring for oss som kirke, og for hver enkelt av oss: å se dem som ellers ikke blir sett. Å hjelpe der hjelpa virkelig trenges. Vi kan ikke se bort fra at mange av dem som opplever at økonomien har blitt veldig vanskelig, kjenner på en god del skam rundt det. Klarer vi å være gode medmennesker og hjelpere, uten å påføre våre medmennesker skam? Uten å få en ovenfra og ned-holdning til dem som har fått vanskelige liv?

Kvensk salmehefte

I fjor kom det endelig ut. Salmeheftet som har vært arbeidet med over lang tid. Man har møtt på en del kvist undervegs, men her er det! Kristin Mellem har, sammen med en fagkomité, gjort et unikt arbeid med å samle gamle kvenske salmer, sammen med en del nyere. Som dere ser er heftet bundet inn som ei lita bok. Vi håper dette er begynnelsen på det som kan bli ei kvensk salmebok.

Når det gjelder kvensk kirkeliv, er det også viktig å få med seg at kirkerådet har vedtatt å opprette et eget nasjonalkirkelig organ for kvensk kirkeliv. De siste årene har Nord-Hålogaland bispedømme hatt et ansvar for kvensk kirkeliv, men nå skal dette tilbake til kirkerådet. Jeg håper dette kan bidra til at det kvenske får sin rettmessige plass i vår kirke framover.

Teologiutdanning i Tromsø og rekruttering til kirkelig tjeneste.

For et år siden sto jeg her og uttrykte bekymring over framtida for presteutdanningen i Tromsø. Jeg fikk dessverre rett. Et studium som over tid har hatt for få studenter, er nå vedtatt nedlagt. Dette er trist, men det går an å forstå at det er grenser for hvor få studenter man kan ha, og likevel opprettholde et tilbud. På den annen side: i alle år jeg har vært biskop, det er over 8 år, har UiT Norges arktiske universitet stilt spørsmål ved om man skulle videreføre utdanningen. Man måtte vel nesten vente at man får få søkere til et studium som hele tida vurderes nedlagt. Det har også over tid vært for få lærerstiller til å gi et godt nok studietilbud. Teologi er et viktig studium, det er også et viktig fag å ha for et universitet. Det dreier seg om kulturdannelse, og å tolke vår postkoloniale virkelighet. Snart kommer boka fra forskningsprosjektet på UiT om læstadianisme, som er viktig og svært interessant i denne sammenhengen.

Men heldigvis: UiT vil fortsette å gi undervisning i teologiske fag, men altså hverken full bachelor eller master. Jeg håper universitetet vårt også i framtida kan bidra til å øke kompetansen, ikke minst i tema som handler om nordnorske religiøse og kulturelle tradisjoner, også kvenske og samiske. Så hører det jo også med at nå tilbys erfaringsbasert masterstudium for prester både på Universitetet i Oslo og Menighetsfakultetet. VID, som driver Kirkelig utdanningscenter i Nord her hos oss arbeider også med å utvikle en slik master.

Så må jeg få nevne at lørdag for ei uke siden vigslet jeg Trine Lise Jensen til prest. Hun er nå i stilling som kapellan i Lenvik. Hun er oppvokst i Tromsdalen. Har tatt hele sin teologiske utdanning ved UiT, og gjennomført den praktisk teologiske utdanningen ved KUN; kirkelig utdanningscenter i nord.

Jeg håper inderlig at folk her nord fortsetter å utdanne seg til kirkelig tjeneste. Behovene er store, både for kirkemusikere, kateketer, diakoner og prester. Og jeg tror jeg har mange med meg når jeg sier at det er flott og veldig meningsfylt å arbeide i kirka!

For: minst like viktig som utdanningsmuligheter, er det å ha noen som vil ta utdanning, for senere å arbeide i kirka. Og det trenger vi. Veldig. Derfor er det helt utmerket at Sal-sing er med her i dag, både i gudstjenesten og i dette arrangementet her. Det er noen som sier at de unge er framtida for kirka. Det er kanskje litt riktig. Mest riktig er det å si at de unge, dere unge er kirka nå. I dag!

Kirkelig organisering.

Kirka er kontinuerlig i endring. Slik har det vært så lenge jeg kan huske, og slik kommer det til å fortsette. Fordi samfunnet er i endring. I 2012 fikk vi grunnlovsendringen som gjorde at vår kirke ikke lenger er statsreligion. Nå er vår kirke et trossamfunn, langt på veg på like linje med de andre trossamfunnene, men likevel atskillig større enn de andre. Fortsatt har vår kirke et ansvar for å være tilstede i hele landet, og vi skal være en kirke for alle. Det må også staten fortsatt være med å legge til rette for.

Kirkemøtet i fjor høst vedtok hovedlinjene for hvordan kirka skal organiseres i tida framover. Det har vært, og er stadig en krevende prosess, med sterke synspunkter på både den ene og andre side. Ikke minst her i nord har det vært mye bekymring knyttet til vedtaket som nå er gjort, der lokale kirkelige fellesråd får enda større ansvar enn de har i dag.

Nå skal dette utredes videre. Jeg er spent på hva som kommer, og håper vi får gode ordninger. Jeg tenker at nå er tida til å se framover, og finne ordninger som er tjenlige for vår kirke.

Kirkeasyl i Finnsnes kirke.

I forbindelse med forliket om statsbudsjettet, kom det også en avgjørelse om at familien som har vært i kirkeasyl i Finnsnes kirke i over 8 år nå skal få opphold i Norge. Det er fantastisk gledelig. Og samtidig: en klar påminnelse om at Norge har en sørgelig politikk, særlig overfor lengeværende asylsøkere. Dessuten: UNE kan gjøre vedtak i samme sak gang etter gang med samme saksbehandler, uten at saken behandles i nemnd. Så når en saksbehandler har bestemt seg, nytter det ikke å komme med nye opplysninger, og få ny vurdering. Dette er ikke en rettsstat verdig.

Utenfor. («Marginalisert»)

Under misjonskonferansen i Arusha i Tanzania i 2018 fokuserte man spesielt på de «marginaliserte». De som er utenfor fellesskapet på en eller annen måte. Jeg tror at vi som kristen kirke har et spesielt kall til å være kirke for dem. Vi snakker mye om at vi er folkekirke. Og det vil vi gjerne fortsette med å være. Men det må aldri leses slik at vi alltid er på flertallets side. For noen ganger, mange ganger er det slett ikke der vi skal være, men på mindretallets side.

Jeg ramser gjerne opp – med fare for at noen blir glemt.

- Folk som sliter psykisk, ikke minst de som har en kombinasjon av rus- og psykiatri-utfordringer. De er mange, i alle aldre, og de blir lett sett ned på.
- Minoritetene i landet vårt: jødene. Vi har bokstavelig talt våre snublesteiner også her nord – både fra krigens dager – og fremdeles.
- Kvenene som prøver å finne fram sine tradisjoner, som har, mildt sagt, blitt overkjørt i den harde fornorskinga som myndighetene satte i gang med midt på 1800-tallet – og som fortsatt pågår av sin egen tyngde.
- Samene urfolket vårt, som har den samme utfordringen som kvenene – selv om de har fått sterk posisjon som urfolk, og sitt eget ting. Men for urfolket vårt har vi fått en ny utfordring – nesten som en repetisjon av Alta-striden: Samfunnets behov for fornybar energi tar i bruk enorme landarealer, områder som tradisjonelt har vært brukt av reindrifta. Det bråhaster nå med å sette en fot i bakken og se hvor vi er på veg, før enda mer av landet vårt bygges ned. Det gjelder ikke bare Fosen i Trøndelag, der Høyesterett har sagt at vindmølleparken er ulovlig – uten at myndighetene har gjort noe som helt med å følge opp høyesterettsdommen.

I Finnmark er vindmøller og gruvedrift i ferd med å spise seg inn på stadig nye områder. Samtidig merkes det allerede med stor kraft: klimaendringene fører til at det er stadige mildværsperioder på vinteren, så reinen kommer seg ikke gjennom skaren og ned til reinlaven. Det fører til at reinen på vidda må fores store deler av vinteren. Det er slett ikke bærekraftig,

- Hva skal vi gjøre med det? Jeg er ikke politiker, og skal ikke komme med komplette løsninger på alle utfordringer. Men: ideen om materiell vekst, ideen om at vi skal eie og bruke mer og mer: den ideen må vi legge til side. Nå må det være moderasjon som må gjelde. For at den fattige del av verden skal få det de trenger for å klare seg. For at våre etterkommere skal ha brukbare livsbetingelser.
- Og det haster: Klimaendringene er godt merkbare. Og: siden vi vet at de er menneskeskapt, er det også i menneskers makt å gjøre noe med det!

Sannhet og forsoning

Til våren fullfører Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner sitt arbeid. Jeg er av dem som stadig håper og tror at kommisjonens arbeid kan få en god og viktig betydning for samfunnet vårt – ikke minst oss her i nord, som er kjent for å være «de tre stammers møte».

Det dreier seg om å ta et oppgjør med fortida, som kan gi godt grunnlag for å leve sammen på en god måte inn i framtida. Det dreier seg om å kunne leve sammen ulike kulturer, med forskjellige verdier og ulike kulturuttrykk, og ikke minst: å ha respekt for hverandre.

Jeg er overbevist om at vi som kirke har mye å ta tak i når kommisjonens rapport kommer. Vi må finne ut om og eventuelt hvordan vi skal ha en formell, og kanskje også rituell forsoningsprosess. Og vi må arbeide videre med både kvensk kirkeliv og samisk kirkeliv.

I fjor vår ble konferansen «Forsoning uten majoritetsbefolkning» avholdt – i Oslo. En viktig konferanse, og et grunnleggende og avgjørende spørsmål.

Dersom det skal være forsoning, må majoritetsbefolkningen være en del av prosessen. Hvis ikke, blir ikke forsoning annet enn at kvener og samer tvinges til å forsone seg med at de har vært utsatt for langvarig og til dels sterkt inngripende fornorsking. At det blir stadig mer vanskelig å leve av naturen slik man har gjort gjennom generasjoner, og at man blir stadig mer marginalisert.

Jeg ser det som et stort og viktig oppdrag for oss som kirke å bidra til at dette ikke skjer, og ikke minst at samiske og kvenske tradisjoner er en naturlig del av vår kirke og vårt samfunn.

En kirke for alle

En gruppe mennesker som jeg tror jeg har nevnt i årstalen min hvert eneste år er mennesker med utviklingshemming. Vi taler vel om dem, vi er hyggelige med dem. Mange kommuner gjør en veldig god jobb for disse menneskene – og noen strever med å få det godt til. Men: er vi i stand til å være kirke for dem? Når jeg tar det opp gang etter gang er det fordi jeg har en opplevelse av at mange steder får det ikke helt til. Det kan være mange årsaker til det, og en av de store utfordringene er samarbeidet med kommunene, og at omsorgstjenesten har en soleklar forpliktelse i å legge til rette for trosliv for dem de yter omsorg for.

Men begrepet universell utforming gjelder ikke bare muligheter for å parkere en bil med funksjonshemmede nær kirka, rullestolrampe og trygge fysiske forhold. Det dreier seg like mye om holdninger. Og det dreier seg også om troens innerste kjerne: hva er det å tro? Hvem kan kalles troende? Er det en som klart og tydelig kan fortelle at han/hun tror? Vi har lett for å tenke slik, og omtale hverandre slik. Da glemmer vi det helt grunnleggende: troen er en gave som Den hellige Ånd skaper i våre hjerter. Hvis vi tolker det som en prestasjon, forsvinner nåden.

Vi er og skal være en kirke for alle. Jeg må med sorg innse at det er vi ikke. Vi har veldig mye å gå på her. Det gjelder mennesker med ulike funksjonshemminger – og veldig mange andre.

Det er veldig gledelig at regjeringen i stortingsmelding nr 8 i fjor skrev: «Personar med utviklingshemming, og andre personar som på grunn av funksjonsnedsetjing eller sjukdom har behov for det, skal få hjelp og tilrettelegging for å utøve trua si eller livssynet sitt. Trus- og livssynsutøving høyrer med til dei grunnleggjande behova som skal oppfyllast på lik linje med andre behov, i både kartlegginga og i tilrettelegginga innanfor helse- og omsorgstenestene.»

LIM (Likestilling, inkludering og mangfold)

I desember leverte bispedømmets partssammensatte LIM-utvalg sin rapport. Dette er vårt bispedømmes arbeid med denne tematikken, og gjelder i første rekke kirkens rolle som arbeidsgiver. Samtidig har nok dette også betydning for hvordan vi som kirke fremtrer og oppfattes også for andre enn våre ansatte. Utvalget har levert mange forslag til hvordan vi kan være bedre på disse feltene. Noen av forslagene er

forholdsvis radikale, bl.a. når det gjelder bruk av Gudshus der eieren setter begrensninger for hvem som kan lede gudstjenester og forkynne der. Vi har flere bygg i vårt bispedømme der kvinnelige prester ikke får lov til å gjøre tjeneste.

Utvalget skriver at «Det trengs å gjøres en grundig jobb i forhold til funksjonshemmingsteologi, både på studiestedene og i Den norske kirkes rådsstruktur». Dette har de utvilsomt rett i. Når det skapes et utenforskap for ansatte, er det med på å gjøre det vanskeligere å la det være synlig og tydelig at vi er en kirke for alle – uansett funksjonsnivå.

Utfordringen knyttet til LIM-arbeidet, handler også om hvordan vi som kirke skal forholde oss til hvordan folk ordner sine samliv. I 2022 var det 50 år siden homofil praksis ble avkriminalisert. Bispemøtet hadde en uttalelse om dette, der vi sterkt beklaget sider ved hvordan kirka opptrådte da. Jeg hadde gleden av å delta på regnbuemessa i domkirka i høst. Det gjorde inntrykk å se hvor viktig det var at vi markerer også i kirka at alle mennesker er like mye verd, og like mye elsket av Gud, uansett hva slags legning de har. Og: vi kan ikke nekte noen å elske hverandre!

Avslutning

Vi har stadig store utfordringer i vår kirke. Det kan jeg stå her og snakke lenge om. Men samtidig: vi har det samme gode, glade budskap. Vår kirke bærer fortsatt de evige verdier. Vi kan fortsatt bidra til å gi mennesker gode og meningsfulle liv. Og: fortsatt har vi vår Herre og mester som elsker oss, og alle han har skapt og gitt liv. I tider der mange har fått det vanskeligere, skal vi være en kirke som gir videre Guds gode gaver til mennesker, og forkynner budskapet til tro, håp og kjærlighet!